

## Kultura jako czynnik rozwoju gminy Grodzisk Mazowiecki w latach 1990-2023

### Culture as a factor in the development of the Grodzisk Mazowiecki municipality in the years 1990-2023

Andrzej Okurowski

#### Streszczenie

*Cel:* Prezentacja, analiza i ocena tworzonych na różne czasokresy planów rozwojowych, misji i wizji rozwoju gminy w kontekście kultury oraz sposobu i zakresu ich realizacji.

*Material i metody:* Realizowana przez samorząd lokalny polityka społeczna obejmuje szerokie spektrum zadań: oświata, kultura, sport i rekreacja, ochrona zdrowia, bezpieczeństwo mieszkańców oraz mieszkalnictwo. Rozwój lokalny w płaszczyźnie kulturowej odbywa się poprzez troskę o zachowanie zabytków kultury materialnej, tradycji historycznych, pielęgnowanie, kształtowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej oraz rewitalizację zdegradowanej zabytkowej substancji materialnej. Rozwój lokalny w dziedzinie kultury wymaga możliwości korzystania z własnych kanałów komunikacji społecznej, a więc z niezależnych od państwa instytucji i środków masowego przekazu; lokalnej prasy, rozgłośni radiowych i telewizji kablowej a w ostatnich latach portali internetowych.

*Wyniki:* Kultura odgrywa kluczową rolę w rozwoju lokalnym, wpływając na wiele aspektów życia społecznego, gospodarczego i przestrzennego. Kultura buduje tożsamość lokalnych społeczności oraz wzmacnia zaangażowanie mieszkańców. Kultura przyczynia się do rozwoju gospodarczego: gmina zyskuje na atrakcyjności, a kultura staje się motorem napędowym dla lokalnych przedsiębiorstw i usług. Kulturalne inicjatywy i różnorodne formy aktywności sprzyjają kreatywności i innowacyjności, kultura jest nośnikiem wartości etycznych i zasad współżycia społecznego. Należy jednakże pamiętać, że rozwój zaplecza kulturalnego i osiągnięcie wskazanych korzyści wymaga zapewnienia odpowiedniego zaplecza finansowego – nie tylko w zakresie finansowania oferty, ale również utrzymania stworzonej bazy kadrowo-infrastrukturalnej. Stanowi to istotne wyzwanie dla władz samorządowych w przyszłości.

*Słowa kluczowe:* samorząd, kultura, media lokalne, ośrodek kultury.

#### Summary

*Objective:* To present, analyse and evaluate the development plans, mission and vision of the municipality's development in the context of culture and the manner and scope of their implementation.

*Material and Methods:* The social policy implemented by the local government covers a wide range of tasks: education, culture, sport and recreation, health care, safety of residents and housing. Local development in the cultural plane takes place through care for the preservation of monuments of material culture, historical traditions, nurturing, shaping and developing local identity and revitalization of degraded historic material substance. Local development in the field of culture requires the possibility of using one's own channels of social communication, i.e. institutions and mass media independent of the state; local press, radio stations and cable television, and in recent years Internet portals.

*Results:* Culture plays a key role in local development, influencing many aspects of social, economic and spatial life. Culture builds the identity of local communities and strengthens the involvement of residents. Culture contributes to economic development: the municipality gains in attractiveness and culture becomes a driving force for local businesses and services. Cultural initiatives and various forms of activity foster creativity and innovation, culture is a carrier of ethical values and principles of social coexistence. However, it should be remembered that the development of cultural facilities and the achievement of the indicated benefits requires the provision of appropriate financial resources – not only in terms of financing the offer, but also in terms of maintaining the created human resources and infrastructure base. This is a significant challenge for local authorities in the future.

*Keywords:* local government, culture, local media, cultural centre

## Wprowadzenie

Rozwój lokalny nie byłby możliwy bez dobrze prowadzonej polityki społecznej i szeroko rozumianych usług społecznych, które realizują powołane do tego celu instytucje kultury, placówki oświatowe, kluby sportowe czy też placówki służby zdrowia. Zdecydowana większość z nich to instytucje gminne w pełni finansowane przez samorząd lub prywatne z udziałem środków publicznych. Rozwój lokalny w płaszczyźnie kulturowej odbywa się poprzez troskę o zachowanie zabytków kultury materialnej, tradycji historycznych, pielęgnowanie, kształtowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej oraz rewitalizację zdegradowanej zabytkowej substancji materialnej. Rozwój lokalny w dziedzinie kultury wymaga możliwości korzystania z własnych kanałów komunikacji społecznej, a więc z niezależnych od państwa instytucji i środków masowego przekazu; lokalnej prasy, rozgłośni radiowych i telewizji kablowej a w ostatnich latach portali internetowych. Szczególnie ten ostatni element związany z dynamiką rozwoju przekazów internetowych zaczyna odgrywać dominującą rolę.

Inwestycje w rozwój infrastruktury kulturalnej mogą pełnić, podobnie jak inne wydatki publiczne, funkcje stymulatorów rozwoju. Rozwój sektora kultury może przynosić dwa rodzaje efektów. Wydatki w sektorze kultury zwiększają dochody gospodarstw domowych oraz innych podmiotów gospodarczych pobudzając dodatkowy popyt, który oddziałuje na miejscowe rynki towarów i usług. Drugi efekt to rozbudowa lokalnej bazy ekonomicznej i wynikający z tego impuls rozwojowy. Może on się objawiać np. poprzez poprawę wizerunku regionu, co przyciągnie potencjalnych inwestorów. Poprawie ulegnie również jakość życia mieszkańców, zwiększy się liczba miejsc pracy oferowanych na lokalnym rynku.

Na początku lat 90-tych większość instytucji kultury, szczególnie tych mniejszych, zostało przejętych przez samorząd terytorialny. Placówki te do roku 2000 realizowały gospodarkę finansową na zasadach zakładów budżetowych. W chwili obecnej instytucje kultury prowadzą gospodarkę finansową przewidzianą odrębnymi przepisami, które pozwalają na samodzielną gospodarkę tymi środkami. Nie zmienia to faktu, że placówki te w dalszym ciągu funkcjonują tylko dzięki dotacjom przekazywanym z budżetu gmin, w niektórych przypadkach wspomaganych przez szczebel wojewódzki lub centralny. Przekazanie z budżetu środków finansowych obliguje dysponentów tych środków do racjonalnego i oszczędnego gospodarowania nimi oraz rozliczania efektów uzyskanych w wyniku wydatkowania tych środków.

### **Ośrodek Kultury Gminy Grodzisk Mazowiecki czyli Centrum Kultury**

Wybrany w pierwszych wolnych wyborach samorząd stanął przed ogromnym wyzwaniem jak uruchomić istniejący potencjał i jak najpełniej wykorzystać do rozwoju. Oczywiście na ten rozwój w dużej mierze mają wpływ czynniki egzogeniczne – ogólnokrajowe czy też regionalne, ale i w samorządzie można uruchomić wiele instrumentów prorozwojowych. Zważywszy na stosunkowo niewielkie środki finansowe, którymi w tym czasie gmina dysponowała, wprowadzane zmiany miały z reguły charakter organizacyjny bądź też kadrowy. Jednymi z pierwszych decyzji podjętych w obszarze kultury były zmiany w podstawowej instytucji jaką był Ośrodek Kultury. Istotną zmianą było połączenie działających bibliotek gminnych z Ośrodkiem Kultury, co miało przynieść efekty oszczędnościowe, związane z obsługą finansowo-księgową i administracyjną oraz przeniesienie siedziby domu kultury z terenu Zakładu Tarcz Ściernych (kino Słoń) do centrum miasta do budynku przeżywającego ogromne kłopoty finansowe kina Wolność.

Obecnie działający Ośrodek Kultury Gminy Grodzisk Mazowiecki został utworzony na mocy uchwały nr 83/XV/91 rady Miejskiej w Grodzisku Mazowieckim z dnia 15 maja 1991. Kolejną uchwałą z 25 września 1991 o nr 100/XVIII/91 otrzymał statut określający formy jego działalności. Został wpisany do rejestru Instytucji Kultury Gminy Grodzisk Mazowiecki w dniu 17 lutego 1992 roku. Najważniejsza zmiana w statucie dotyczyła włączenia w strukturę Ośrodka Kultury działającej w mieście biblioteki publicznej. Pierwotnie Ośrodek Kultury tworzyły Biblioteki Publiczne i Dom Kultury. W 2008 roku Ośrodek Kultury przeniósł się do nowej siedziby. Otwarty w czerwcu obiekt tworzą trzy segmenty: sala widowiskowa, część dydaktyczna i część przeznaczona na działalność komercyjną. Najważniejszym elementem jest sala kinowo – widowiskowa na ponad czterysta miejsc. Kolejny segment obiektu położony na trzech kondygnacjach został dedykowany realizowanym przez Ośrodek zajęciom dydaktycznym (zajęcia taneczne, wokalne i muzyczne, rozwijanie zainteresowań dzieci i dorosłych). Pierwotnie na jednej z kondygnacji mieściła się biblioteka publiczna, która po wybudowaniu Mediateki zmieniła swoją siedzibę a odzyskane pomieszczenia służą działającym przy Ośrodku Chórom (Cantata, Bogorya, Viva La Musica) i Młodzieżowej Orkiestrze Dętej. W nowej siedzibie znalazły się również pomieszczenia dla działających w strukturze Ośrodka Radia Bogoria i wydawanego pisma społeczno – kulturalnego o tej samej nawiązującej do herbu miasta nazwie.

---

Część komercyjna mieściła pierwotnie Klub Muzyczny oraz salę klubową ze stołami bilardowymi i torami do gry w kręgle, obecnie znajduje się tam lokal gastronomiczny i sala zabaw dla dzieci. Należy również wspomnieć, że w obiekcie znalazły się pomieszczenia dedykowane organizacjom społecznym takim jak Polski Związek Emerytów i Rencistów, Polski Związek Niewidomych oraz Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej. Nowo wybudowany obiekt z założenia miał zarabiać na siebie stąd bez mała 1/3 jego powierzchni została użyczona podmiotom zewnętrznym realizującym szeroko rozumiane zadania z obszaru krzewienia kultury (sala bilardowa z kręgielnią, klub muzyczny z dyskoteką, lokal gastronomiczny. W pierwszym roku funkcjonowania rzeczywiście prawie udało się te dwie pozycje obejmujące po stronie kosztowej zakup wszelkich nośników energii zbilansować – 250 tys. zł i wpływy z czynszów na podobną kwotę. W latach następnych rosnące ceny energii i dołączenie Mediateki spowodowało że uzyskiwane wpływy pokrywają zaledwie 25% ponoszonych kosztów. Cały czas podstawowym wynoszącym ponad 60% ogółu kosztów stanowią koszty osobowe. Dość stabilna kadra utrzymywana na niezmiennym poziomie od wielu lat (gazeta, radio, marketing, obsługa finansowo – księgową czy też kino) zwiększała się tylko w obszarach stanowiących o jakości pracy ośrodka. Kolejne lata działalności Ośrodka Kultury to stałe zwiększanie zadań do realizacji oraz włączanie w strukturę kolejnych obiektów. Do wspomnianej wcześniej Mediateki dołączały sukcesywnie oddawane do użytku świetlice wiejskie, dworek Adama Chełmońskiego w Adamowiznie, poczekalnia na dworcu kolejowym PKP. Obecna struktura organizacyjna jest dostosowana do stawianych przed placówką zadań.

### **Biblioteki komunalne**

Do najdłużej działających placówek upowszechniania kultury w Grodzisku Mazowieckim należy zaliczyć biblioteki komunalne. Od zakończenia II wojny światowej biblioteki zajmowały się nie tylko gromadzeniem i udostępnianiem mieszkańcom książek, ale również organizowaniem wielu ciekawych imprez kulturalnych na terenie miasta. W 1991 roku, ówczesne władze samorządowe podjęły decyzje o połączeniu Ośrodka Kultury z Biblioteką Publiczną. Dokonano stosownych zmian w statutach obu placówek, w efekcie których Dyrektor Biblioteki stał się Z-cą Dyrektora Ośrodka Kultury, zachowując elementy autonomii w obszarze merytorycznego nadzorowania pracy bibliotek. Obsługę finansowo-kadrową przejęły służby ośrodka, a budżet bibliotek stał się częścią uchwalanego przez Radę Miejską budżetu Ośrodka Kultury.

W takim kształcie, w strukturze Ośrodka Kultury, biblioteka funkcjonowała do połowy 2005 roku. W kolejnych latach biblioteka funkcjonująca w obiektach zarządzanych przez Ośrodek Kultury (Mediateka, Pawilon Kultury na osiedlu Kopernika) stała się samodzielnym zakładem budżetowym z własnymi środkami finansowymi na działalność. Takie rozwiązanie pozwoliło na rozszerzenie świadczonych przez Bibliotekę usług i podpisanie porozumienia ze starostwem powiatowym w Grodzisku Mazowieckim na mocy którego, stała się ona Biblioteką powiatową. To nie tylko zmiana szyldu ale rozszerzenie zadań polegających głównie na nadzorze merytorycznym funkcjonowania bibliotek na terenie powiatu grodziskiego i koordynowaniu wspólnych zadań. Na realizację tych dodatkowych czynności powiat przekazuje stosowne środki finansowe. Obecnie Biblioteka Publiczna Gminy Grodzisk Mazowiecki to cztery placówki: Biblioteka główna, która od października 2018 roku działa w budynku Mediateki przy ul. 3 Maja oraz 3 filie biblioteczne: filia nr 1 w Kadach, Filia nr 2 (Pawilon Kultury) w Grodzisku Mazowieckim i Filia nr 3 w Izdebnie Kościelnym.

### **Marka „Bogoria”, czyli lokalne media**

Burmistrz Euzebiusz Sowa dostrzegł konieczność stworzenia nowego kanału przekazu informacji do lokalnej społeczności w postaci lokalnej gazety Pisma Społeczno-Kulturalnego BOGORIA. Było to o tyle istotne ze pojawiły się pierwsze prywatne tytuły lokalnych czasopism, które w mniejszym lub większym stopniu pozostawały krytyczne w stosunku do lokalnej władzy. Szczególnie wydawana przez pana Agenora Jastrzębiec Kostkę pierwsza lokalna gazeta jaką była „Gazeta Grodziska” nie oszczędzała ówczesne władze samorządowe. Z perspektywy czasu wydaje się, że ten niedostateczny przekaz informacyjny płynący od rządzących do mieszkańców miał ogromny wpływ na wynik wyborów do II kadencji rady gminy. Wydawcą pisma niezmiennie pozostaje Ośrodek Kultury.

Po kilku latach w 1997 roku, rządzący burmistrz Grzegorz Benedykciński, stał się pomysłodawcą stworzenia lokalnego radia. Ośrodek Kultury był do realizacji pomysłu nie przygotowany. Już 8 marca 1996 roku wniosek trafił do KRRiT, nieco ponad rok później, 10 czerwca 1997 przyznano Ośrodkowi kultury koncesję do nadawania programu w tzw. dolnym paśmie UKF. Od 19 kwietnia 2000 roku Radio Bogoria nadaje na częstotliwości 94, 5 MHz. Program emitowany jest całą dobę i niemal w całości poświęcony tematyce lokalnej. Prezenterzy starają się dotrzeć do słuchaczy w różnym wieku grając głównie muzykę pop.

### **Świetlice wiejskie**

Odpowiedzią lokalnego samorządu na dynamicznie zmieniającą się strukturę zamieszkania w gminie Grodzisk Mazowiecki było stworzenie programu budowy wielofunkcyjnych obiektów nazywanych świetlicami na terenach wiejskich. W ten sposób powstawać zaczęła sieć gminna obiektów zaspokajająca potrzeby nowych mieszkańców. Formalnie wszystkie świetlice wiejskie funkcjonują w strukturze Ośrodka Kultury który sprawuje opiekę merytoryczną oraz finansową. W praktyce obiekty te stanowią bazę dla działających sołectw.

### **Dworek Skarbków i inne obiekty zabytkowe Grodziska Mazowieckiego**

Niewątpliwie największą wartość kultury materialnej w gminie Grodzisk Mazowiecki stanowi Dworek Skarbków. Przez cały okres PRL-u po znacjonalizowaniu budynek służył mieszkańcom jako siedziba m. in. Muzeum Regionalnego, Biblioteki Publicznej, Komendy Hufca ZHP czy też Biura Obsługi Ruchu Turystycznego PTTK. W wyremontowanym dworku w latach 90. XX wieku znalazła swoją siedzibę Państwowa Szkoła Muzyczna I stopnia im. T. Bairda. Planowana jest zmiana siedziby Szkoły, a Dworek Skarbków wrócić może do roli, którą pełnił w okresach minionych – stałby się siedzibą lokalnego muzeum ze stałą ekspozycją pokazującą historię miasta, a także miejscem w którym mogliby prezentować swój dorobek artystyczny lokalni twórcy.

W 1994 roku gmina przejęła i przekazała w użytkowanie Ośrodkowi Kultury mieszczący się przy ulicy Sienkiewicza 31 budynek willi Radogoszcz. Budynek pochodzący z końca XIX wieku jako letnia rezydencja carskiego generała Zacharija Putiato, odegrał bardzo ważną rolę dla grodziskiej kultury. Po zakończeniu II wojny światowej w tym budynku znalazła się siedziba Towarzystwa Miłośników Sztuki, które zorganizowało i uruchomiło dla mieszkańców miasta dwie placówki krzewiące kulturę: Ognisko Plastyczne i Ognisko Muzyczne. Tu również gromadzili się wokół Stefana Deptuszewskiego lokalni fotograficy. Od lat 70 traciła swoje znaczenie i początku lat 90 XX wieku ulokowano w niej punkt naprawy sprzętu AGD. Przeprowadzone na przełomie wieków prace modernizacyjne umożliwiły na zrealizowanie autorskiego pomysłu Pani Elżbiety Potyńskiej oraz Państwa Janusza i Aurelii Sobieraj w postaci stworzenia namiastki zlikwidowanego muzeum regionalnego PTTK. W 2012 roku Radogoszcz narodziła się na nowo i odgrywa bardzo ważną rolę na kulturalnej mapie Grodziska Mazowieckiego uczestnicząc, w zapisywaniu i utrwalaniu historii miasta.

W 2006 roku gmina stała się właścicielem pamiątkowego dworu w Adamowiznie. Dworek ten należący do Adama Chelmońskiego, brata słynnego malarza udało się odkupić od jego spadkobierców i choć może nie stanowi on „perły architektury dworkowej” to jego największą zaletą jest otaczający park. Po uzyskaniu środków unijnych przeprowadzono pełną rewitalizację obiektu, po rozebraniu starego, w pozostawionym obrysie starych fundamentów pobudowano nowy budynek i zrewitalizowano otaczający park. Miejsce to pozwala na organizację wielu ciekawych imprez. Dojazd do Adamowizny, możliwość spędzenia czasu w pięknym stanowiącym otulinę dworku parku jest niewątpliwie atrakcyjną formą aktywnego spędzenia wolnego czasu dla mieszkańców gminy.

### **Strefa Aktywnego Seniora**

Zmiany demograficzne zachodzące w naszym kraju powodujące szybkie starzenie się społeczeństwa nie mogły zostać niezauważone przez grodziski samorząd. W styczniu 2017 roku uruchomiono projekt pod nazwą Strefa Aktywnego Seniora. Zajęcia odbywają się w budynku MEDIATEKI przy ul. 3 Maja 57, w Centrum Kultury przy ul Spółdzielczej 9, w Pawilonie Kultury na ulicy Westfala, w Willi Niespodzianka przy ul Kościuszki 12. Organizowane były również plenerowe zajęcia w Parku Skarbków, na stawach Walczewskiego i Goliana. Do oferty SAS należy również oferta Centrum Kultury, propozycja cyklicznych interesujących wykładów organizowanych przez Uniwersytet Trzeciego Wieku, Kluby Seniora działające w niektórych ze świetlic wiejskich.

### **Podsumowanie**

Kultura odgrywa kluczową rolę w rozwoju lokalnym, wpływając na wiele aspektów życia społecznego, gospodarczego i przestrzennego. Należy jednakże pamiętać, że rozwój zaplecza kulturalnego i osiągnięcie wskazanych korzyści wymaga zapewnienia odpowiedniego zaplecza finansowego – nie tylko w zakresie finansowania oferty, ale również utrzymania stworzonej bazy kadrowo-infrastrukturalnej. Stanowi to istotne wyzwanie dla władz samorządowych w przyszłości.